

TEHNIČKO OBRAZOVANJE ČITAČA

Služba čitača jedna je od važnijih službi u bogoslužju. Najbolje moderne tehničke instalacije za akustiku i pojačanje glasa bile bi beskorisne ako prije svega čitač ne bi znao potpuno ispuniti svoju službu na korist okupljene zajednice. Članak pod gornjim naslovom napisala je Ghislain Vanlerberghe, flamanska benediktinka iz samostana »De Wijngaard« (Vinograd) u Bruges-u. Članak je objavljen u tromjesečnoj reviji »Cahiers de la Vigne«, 3 (1973) 77—83, koju izdaje spomenuti samostan. Čitavi broj navedene revije posvećen je službi čitača. (Naručuje se: »De Wijngaard«, B-8000 — BRUGGE — Belgique). Ovdje donosimo izvratke navedenog članka koje je iz »Notitiae«, 92 (1974) 139—144, s francuskog preveo Pavao Badurina. — Nap. ur.

Pridjevak »tehnički« mogao bi zavesti u zabludu. Tehnička formacija čitača ne može se odijeliti od njegove biblijske i religiozne formacije pošto je njezin sastavni dio. U najmanju ruku bilo bi preuzetno dati naslov »čitača« onome koji bi postigao da sve zvukove reproducira bez prigovora i savršeno. Ne podcjenjujući dikciju, dajmo joj mjesto koje zaslužuje.

Dikcija je sredstvo koje se ne može posve zamijeniti. Temeljita je razlika između rječitosti i ortofonije (pravilnog izgovaranja — o. pr.). Treba vidjeti sadržaj nekog teksta. Nakon izražajnog čitanja nije dovoljno reći: taj dobro čita, ili: ta izgovara besprijekorno. Potrebno je da se može reći: to je bio vrlo lijepi tekst. Budimo pošten i kažimo da mi ne postizavamo toga cilja.

Mi smo sužnjevi nekog nemara, jedne navike koju smo stekli praksom od više godina. Čitamo otrcanim tonom, bez života. Naše je čitanje često bezživotno, dosadno, monotono ili dječje. Čitanje nam je postalo gomilanjem zvukova, zapravo brbljanjem, koje smeta sadržaju teksta.

U svojoj podsvijesti imamo jednu temeljnu melodiju kojoj se uvijek utječemo i koju prilijepimo bilo kojoj izreci. To je kao neki kliše, nešto što pristaje svagdje. Ritam je bez udara. Svaka nam se izreka pojavljuje u ušima kao poznata. Tu nema ni najmanjeg oblačka na nebu. Zapravo mi svoje slušatelje uspavljujemo. Nikome ne uspjeva da kroz tu ljusku otkrije pravi smisao teksta. Rječitost nastaje u sadržaju teksta, a svršava melodijom u riječima.

Čitanje je u tome da se riječi dade njezina rječita vrijednost; ono obuhvaća poznavanje sadržaja zato da ga istinski izrazi. Kao zapanjiva ilustracija može nam ovdje poslužiti ova kratka anegdota:

Jednoga dana sreo se jedan biskup s nekim glumcem pa će mu: »Kako privlačite toliki svijet u kazalište i kako Vam uspijeva pobuditi toliko oduševljenja? Ipak vi govorite samo o tlapnjama! Mi naprotiv povijedamo samo istinu, pa ipak publika ostaje nepomična, pasivna.« Glumac mu odgovori: »Ništa jednostavnijeg: mi govorimo o tlapnjama kao da odgovaraju stvarnosti, a vi govorite o stvarnostima kao da se radi o tlapnjama.«

Čitač ne smije preplaviti slušateljstvo riječima, nego mora stupiti s njim u kontakt. Stvar je u tome, da se riječima dade smisao i značenje koje zaslužuju u svome kontekstu. Nekoliko načela može nam pomoći da postignemo taj cilj.

1. Riječi

Prvo načelo tiče se riječi. Napisani tekst skup je nijemih znakova. Pisac preko njih očituje neki osobni, prisni osjećaj, neko uvjerenje. Mogao je izraziti neku poruku bogatu simbolima.

Na čitača će spasti da tim znakovima dade život. Njegova je, njezina je, zadaća otkriti, iscrpsti piščevu misao, prodrijeti u nju kroz smisao riječi, ići do njihovog porijekla. Svaka riječ nosi neko posebno značenje, neku sliku. Čitač će je moći prenijeti svojim slušateljima jedino pod uvjetom da on sam vidi tu sliku.

Nadalje, svaka riječ ima posebni zvuk. Vrlo često taj zvuk nosi značenje riječi, pa ako izrazite taj tipični zvuk, dobit ćete čišću sliku pomoću koje reprodukcija postaje lakšom.

Usporedimo ove riječi:

nabit — vitak — nježan; spor — okretan; zabijati — dotaći; tanak — krupan — debeo; jak — snažan — krhak; buka — tišina; vući — galopirati — prestiti.

2. Izreka

Drugo načelo vodi nas do izreke.

Radi se o tome da joj se nađe jezgra: jedna riječ ili skup riječi; da se otkrije ono što se nalazi u bilo kojoj izreci. To su veze, karike u smislu čitavog teksta. To je ono što bismo nazvali zvučnim ciljem izreke.

Izreka nije nešto statična, gdje se zvučni naglasci vraćaju u pravilnosti jednog zvona, nego izreka obuhvaća postupno kretanje upravo u službi zvučnog cilja.

To ne znači da su određena riječ, skup riječi — zvučni cilj — jedini važni elementi. Treba nastaviti gledanjem drugih riječi u funkciji **zvučnog jedinstva** izreke. Izgovor jedne izreke sličan je šetnji kroz lijepi park do dvorišta. Svijesni smo da moramo stići u kućicu, ali za vrijeme šetnje naš pogled nije nepažljiv za druge lijepe stvari: za neko raskošno stablo, lijepi grm, za neki cvijetnjak. U izreci smjeramo na zvučni cilj ne zaboravljajući vidjeti slike što ih stvaraju druge riječi i ugraditi ih u dinamičko kretanje izreke.

3. Ton

Ta dva načela upotpunjuje adekvatna tonalnost. Tonalnost nadilazi površnu modulaciju visokih ili niskih tonova. Dobra tonalnost nastaje u značenju izreke.

Tri su načina čitanja teksta:

Najprije ono što se može zvati »neutralnim« tonom, neka vrsta monotonije. Protagonisti tog »neutralnog čitanja« smatraju da slušateljima nude objektivni tekst, lišen svakog osobnog tumačenja.

Tome je suprotan »deklamatorski« ton: tekst se čita radi njegovog sadržaja, ali je toliko opterećen osobnim osjećajem da se više ne sluša tekst, nego čitač. To je nešto iz kazališta. Pažljivo slušateljstvo ne osjeća se sretnim i zazirat će jednako od toga čitanja kao i od onoga pređašnjeg.

Između ta dva nalazi se čitanje tonom koji se zove »naravnim«. S jedne strane, taj ton je vrlo jednostavan i vrlo lak pošto u tom tonu razgovaramo u svagdašnjim okolnostima. S druge strane, to je možda najteže. Toliko smo opterećeni navikama, klišejima, nemarnošću i nedostatkom dubine! U času kad pred očima imamo pisani tekst čini se kao da se u nama nešto mijenja, zbog čega čitamo posve drugačije. Tonalnost u čitanju morala bi slijediti naravni ton razgovora.

Varijacija u tonalnosti znači osobito: govoriti naravnim glasom, ustima slijediti smisao riječi u funkciji zvučnoga cilja izreke: Od mnogo čitača taj cilj što ga treba postići zahtijevat će mnogo vježbe.

Moramo naučiti izvoditi svijesno ono što u redovitim okolnostima činimo spontano. Radi se o tom da **otkrijemo** naravni ton. To je jedan oblik lojalnosti prema tekstu.

Nemoguće je tekst zatvoriti u neki unaprijed napravljeni kalup. To je ono što imamo u tonu zvanom »liturgijski«, gdje se čuje neprestana varijacija uzlaznih i silaznih intonacija.

Tekst se mora obući u liturgijski karakter polazeći od njegova sadržaja i od okolnosti u kojoj se izgovara. Nema ni **tona liturgijskoga** niti **tona profanoga**. Svaki tekst, bio on liturgijski ili profani, mora se izgovarati po istim zakonima.

Stavljajući se u situaciju i pronicujući događaj naći će se sredina između dramatisiranog čitanja i monotonog čitanja.

4. Stanke

Preostaje nam da pretresemo podjelu izreke. Kada se napravi stan-ka? Očito je da same interpunkcije ne određuju stanke, ali se one uvijek tiču sadržaja.

Kratka stan-ka (/) čini se na kraju jedinice riječi koje evociraju jednu određenu sliku, dok se duža stan-ka (//) čini kad se završi jedna ideja. Napr.:

Braćo //, znamo / da Bog u svemu na dobro surađuje / s onima koji ga ljube /, s onima koji su odlukom njegovom pozvani. //

Te dvije vrste stanke nisu lišene smisla; one nisu zastajanje, prekid u čitanju, nego ga obogaćuju. Stan-ka čini sastavni dio čitanja i razgo-vora. Ona čitanju daje ton koji umiruje. Ona naglašava ono što predhodi a rađa ono što slijedi. (U dobro izgovorenoj izreci stan-ka se mogla uspo-rediti s »mostovima šutnje između dvije zvučne obale« — NDLR).

* * *

To su četiri zakona kojima se moramo pokoriti dok pripravljamo tekst prije čitanja. To je pripravljanje presudno. Nitko ne može računati da će biti sposoban čitati tekst koji nije pripravio.

Kako tu pripravu ostvariti?

U prvom čitanju valja doći u kontakt sa globalnim sadržajem, sa mišlju pisca. To će dati ideju u kojem je tonu tekst napisan.

Onda u svakoj izreci treba otkriti jedinice riječi, ne zaboravljajući na globalni sadržaj teksta. To nas vodi do otkrića zvučnoga cilja svake izreke, gdje stan-ka ima svoj smisao. Polazeći od značenja i zvučnosti svake riječi gradimo svaku izreku na službu ukupnog teksta.

Primjena na jedan hrvatski tekst

Može pomoći i to ako se na tekst stave znakovi. Znakovi koji se ovdje predlažu mogu se zamijeniti s drugima, ali u najmanjem mogućem broju, da budu što korisniji.

/ : kratka stan-ka (kratkog trajanja) iza jedne jedine riječi;

// : stan-ka misli (dulje vrijeme) iza cijele izreke; ideja je posve za-vršena.

— : Riječ koja je tako podvučena vrlo je važna u rečenici i treba je istaknuti. Takve riječi su **uporišta** u neprestanom gibanju rečenice. Jed-na od tih riječi (ili skupina riječi) je onda zvučni cilj rečenice.

Primjer: Rim 8, 28—30.:

Braćo //, znamo / da Bog u svemu na dobro surađuje / s onima koji ga ljube /, s onima koji su odlukom njegovom pozvani. //

Jer koje **predvidje /, te i predodredi / da budu suobličeni slici Sina njegova / te da on bude prvorođenac među mnogom braćom. //**

Koje pak **predodredi /, te i pozva /; koje pozva /, te i opravda /; koje opravda /, te i proslavi. //**

N. B.

To što je rečeno vrlo je sažeto i vrlo teoretsko. Da bi se ideje i načela o kojima se tu radi shvatila, treba ih provesti u djelo učeći slušati, govoriti, prodirati u tekst koji će se nastojati predstaviti pažljivom slušateljstvu. Ni plivati ne može se naučiti dopisivanjem.

Napomena:

Broj 17. revije »Notas de Pastoral Liturgica« (Santiago, Chile, 4. tromj. 1973.) posvećen je tom istom problemu; to je praktični vodič za dobro navješćivanje riječi (str. 1—32). Vidi također R. Baguet: »Conseils aux lecteurs« (Paroisse et liturgie 60, 1964.); R. Zerfass: »Lektorendienst« (Ed. Paulinus, Trier 1967.).

MANIJA ZVUČNIKA

Kad u nekoj dalekoj dobi svjetske povijesti arheolozi budu prekopavali naše crkve i kapele, namjerit će se na jedan njihov uređaj kojega ne spominje nijedan liturgijski leksikon ni priručnik. Liturgijski će znanstvenici — ako ih tada još bude — ustanoviti da je šezdesetih i sedamdestih godina 20. stoljeća nastao velik preokret u nutarnjem uređenju crkava. Postavljat će pitanje zašto je od 6. desetljeća toga davnog stoljeća svaka crkva pa i najmanja gorska kapela imala — razglas.

Kao što dolikuje učenjacima, oni će istraživati razloge te pojave i iznositi ih u svojim dugim sastavcima. Kao glavne navodit će slijedeće uzroke: 1. Neki je papin dekret propisao tu liturgijsku napravu. 2. Razglas je u ono doba tehnike predstavljao znak vremena. 3. Mora da je ljudski organ za govor tada bio tako oslabljen da bez razglasa nije išlo.

Što o toj promjeni mislimo mi, svjedoci te važne i historijske promjene? Koje razloge navodimo mi? Prvi sigurno otpada. Rimski bi dekret o obaveznom uvođenju zvučnika prije ograničavao njegovu uporabu. Mnogo je bliži istini drugi i treći uzrok.

No sada posve ozbiljno. Nije li šteta da je kontakt između svećenika i zajednice moguć samo preko toga tehničkog sredstva? Taj tehnički uređaj škodi snazi i ljepoti govornog izražavanja i osobnog naglašavanja, pogotovo kad su mnogi zvučnici nedovoljno ili krivo zamišljeni i postavljeni. Da li se služi ljudskoj riječi kad se akustične poteškoće hoće odmah ukloniti nekim tehničkim povećalom? Možda bi bilo dovoljno ljudski glas odgajati i popraviti. Bez sumnje, postoje neki crkveni prostori koji traže mikrofon. Usuđujem se sumjati da se to odnosi na svaku crkvu i kapelu.

»Gottesdienst« 1974, 14, 106.
Walter von Arx